

PERE BOTA

Salvar la història de les Balears

La restauradora Cristina Montaner mostra un document medieval seriosament afectat per la degradació. Els arxius de les Balears tenen un fons documental riquíssim que és un ver fil conductor de la història del nostre país.

El patrocini de la Banca March i de la Fundació Joan March ha permès a l'Arxiu del Regne de Mallorca de dotar convenientment el Taller de Restauració perquè pugui recuperar i assegurar la preservació de l'immens i important fons documental històric de les illes Balears.

Diu en que les Balears en general i Mallorca en particular han tengut més sort que no molts altres indrets quant a la preservació del patrimoni artístic, arquitectònic i documental, car episodis bèl·lics, com la guerra del 36, no hi van causar els estralls de destrucció en massa d'aquest patrimoni, tan intensos segons on.

Els arxius de les Balears, tant els de l'església com els oficials

i privats, tenen un fons documental riquíssim que és un ver fil conductor de la història de les Illes que porta des d'avui mateix fins a l'època medieval.

Una bona part de la documentació que guarden aquests arxius s'ha salvat, efectivament, de la destrucció causada per revolucions i guerres, però, atesa la manca de recursos econòmics de les institucions, han anat perdent batalla sobre batalla contra els seus grans

enemics: fongs, bacteris, humitat, variacions tèrmiques..., contra el pas del temps, en definitiva, que amenaça d'anorrear allò que la destrucció, o la venda, obres de l'ésser humà, no han aconseguit de fer desaparèixer.

El Taller de Restauració. És precisament per mirar de redreçar aquesta situació i per no deixar perdre un fons documental tan important que el govern balear i l'espanyol acordaren, el 1992, d'endegar un Taller de Restauració de l'Arxiu del Regne de Mallorca, de titularitat estatal, però de gestió transferida a la Comunitat Autònoma de les Balears. Amb tot, rasons pressupostàries no han permès de dotar suficientment aquest Taller. Així han passat gairebé cinc anys. El 1996 es produeix un fet, en principi molt allunyat d'aquest àmbit, però que després ha resultat determinant. La Banca March renovava la cúpula directiva de les Balears, i la nova assumia el compromís d'imbricar-se a fons en la societat il·lenca, especialment en el món de la cultura. Fruit d'aquest compromís, l'entitat bancària, juntament amb la Fundació Joan March, signa un acord, el 1997, amb el govern balear per tal d'ajudar econòmicament el Taller de Restauració perquè pugui adquirir tecnologia punta i explotar tota la seva potencialitat amb vista a restaurar progressivament l'immens fons dels arxius de Balears, que arriba fins al segle XIII

Segons que explica el director de l'Arxiu del Regne de Mallorca, Ricard Urgell, l'ajut de la Banca March i la Fundació Joan March ha estat molt important per a adquirir la maquinària de darrera generació tecnològica que feia falta, a més de poder tenir dos tècnics restauradors que se n'ocupen; "així podem respondre tant a les nostres necessitats com ajudar els altres arxius de les Balears a restaurar el seu patrimoni documental". I és que, fins que no ha arribat l'ajut de la Banca i de la Fundació, la tasca restauradora de l'arxiu que dirigeix Urgell tenia el problema de ser molt limitat, atesa la man-

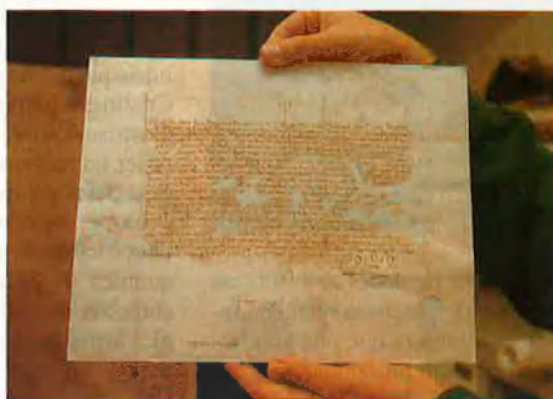

Foto esquerra, gravat sobre paper pendent de restaurar fent-li únicament una neteja. Foto dreta, llibre molt afectat per la degradació i que necessitarà restauració a fons. A sota, a l'esquerra, document medieval afectat per l'atenció de la tinta, que crema el paper. A la dreta, document restaurat en el qual s'aprecien les parts, en blanc, que s'han reintegrat al document, ja que en el seu lloc hi havia forats.

cança de maquinària i de personal.

El Taller, després d'uns quants mesos de proves, comença a treballar a ple rendiment des de principi de gener d'enguany. Aviat farà, per tant, el primer aniversari amb un balanç del tot satisfactori. I és que, com explica el director de l'Arxiu, no solament han restaurat una part del fons propi, ans han signat convenis per restaurar do-

cuments dels arxius de l'Ajuntament de Palma, de l'Ajuntament d'Eivissa, de l'Ajuntament d'Algaida, a més d'un conveni general amb el Consell Insular de Menorca per restaurar documentació dels arxius menorquins, tant municipals com eclesiàstics.

El problema del Taller de Restauració, com reconeix Ricard Urgell, és que, senzillament, no dona

a l'abast. No és estrany, atès que només a l'Arxiu del Regne de Mallorca hi ha un fons documental que, linealment, ocuparia set quilòmetres, i que les peticions d'arxius de totes les Illes creixen de dia en dia. "Per això no toca més remei que establir prioritats. Així, a mesura que ens vénen peticions i que nosaltres mateixos anam descobrint necessitats, feim un

Cristina Montaner, en ple procés de restauració d'un document. Sempre que és possible, la restauració es fa manualment, tret dels documents de paper agredits per rosegadors o per la composició química de la tinta.

Ricard Urgell, director de l'arxiu del Regne de Mallorca. El Taller de Restauració (a la dreta), que compta amb les possibilitats tecnològiques més avançades, no dóna a l'abast de la quantitat de feina que té encarregada.

ampli banc de dades amb tots els documents que necessiten restauració, i a mesura que puguem fer-ho, els anirem restaurant”.

Procés complex. Tant Ricard Urgell com la tècnica restauradora, Cristina Montaner, que comparteix la responsabilitat del Taller amb un altre especialista, Enric Juncosa, tenen molta cura a aclarir que és millor que un document no en necessiti, de restauració. “De fet, una actuació de restauració només s’ha de fer quan no toca més remei. És com el cos humà, que més val que no necessiti medecina, però quan cal s’ha de fer”, expliquen. La realitat és que una bona part del fons documental històric de les Balears sí que en necessita, de “medecina”, per una conservació deficient, deguda sovint a manca de pressupost per a mantenir en condicions els recintes on es guardava. I és aleshores que entren en escena els tècnics del Taller, Cristina Montaner i Enric Juncosa.

Sempre que és possible, la restauració es fa manualment, cosa generalment factible en el cas del pergami, que és molt més resistent

PERE BOTA

que no el paper, i no tan sensible, com aquest, als efectes nocius del pas del temps i d’una conservació inadequada. Segons que explica Cristina Montaner, el cas típic d’actuació sobre un document de paper no restaurable manualment, és el del paper que ha estat agredit o bé per rosegadors, o bé –cosa també habitual– per la composició química de la tinta usada, molt abrasiva, que amb el pas dels segles arriba a foradar el suport. És, doncs, en aquestes circumstàncies, que cal aplicar-hi totes les possibilitats tecnològiques del Taller de Restauració.

Llavors la primera cosa a fer és de deslligar el document per fer-ne una diagnosi, full per full. S’avalua la composició del paper, si hi ha bacteris o no, l’abast dels danys i el tractament a aplicar-hi.

Cada document és, com un pacient, únic. Cada un té el seu “històric clínic”, una completa memòria, acompanyada de moltes fotografies, que donen fe de l’estat original, de tot el que es fa i de com queda després de la restauració.

Una vegada diagnosticat, es neteja i desacidifica el paper, és a dir: se n’elimina l’acidesa, que és normalment el mal més greu. Si cal, el pas següent és d’enfortir el paper, donant més consistència a les seves fibres. Si n’ha desaparegut una part, el Taller té una pasta de paper, semblant a la utilitzada a l’època medieval, amb la qual omplen la cubeta de la màquina reintegradora. El document es col·loca

damunt una graella que s’immergeix en la pasta, de tal manera que els forats se n’omplen. En acabat, es deixa eixugar i es planxa. Val a dir que mai, sota cap concepte, no en reproduïxen l’escriptura que pugui haver-hi. “Aquesta, de cap manera no és la tasca del restaurador, que únicament es limita a la restauració física del suport”, explica l’especialista Cristina Montaner.

A vegades el paper és tan fi que necessita un altre procés: la laminació. Llavors s’hi adhereix, amb una màquina especial (la laminadora), una finíssima capa de paper transparent, que dóna consistència a la fulla en qüestió.

Finalment el document es torna a relligar i s’arxiva en condicions correctes de temperatura, humitat i claror. “Si es fa així, ens asseguram que duri molt de temps, molt més”.

És una feina costosíssima, tant pel que té d’inversió en temps (mai no se sap què pot durar una restauració), com econòmica, car requereix aquestes complexes màquines de tecnologia punta de cost molt elevat.

Per això és tan important l’ajut que el món privat pugui prestar, com el patrocini de la Banca March i la Fundació Joan March. Únicament així es pot assegurar la preservació per a les generacions futures d’aquest fons documental que és, simplement, la memòria històrica de les Illes Balears.

Miquel Payeras